

HERMENEVS

3^e JAARGANG, AFL. 7 — 15 MAART 1931

Kreon en Antigone

(Sophodes' Antigone vs. 441—583.)

INLEIDING.

Als Antigone en Ismene het tooneel verlaten hebben, verschijnt Koning Kreon. Hij is niet een dom en wreed tyran, maar een koning met een hoog ideaal. Alles maakt hij ondergeschikt aan wat hij koninklijken plicht acht. Hij doet een beroep op 't koor van ouden om hem te steunen in zijn beleid. Hij staat aan 't begin van een moeilijke taak; zijn daden moeten toonen, wat hij waard is. Hij mag geen vrees koesteren voor wie-dan-ook; geen vriend mag hij sparen, geen verwant ontzien. Van zijn eigen omgeving moet hij het goede voorbeeld eischen. Daarom wil Kreon eerbied bewijzen aan den held, aan wien het volk mede de redding te danken heeft en vervloekt den landsverrader. Zijn lijk moet onbegraven blijven „Van hond en vogel prooi, geschonden en verscheurd.” Dit is 's konings eerste hoog-bevel; het rechtsgevoel der burgerij zal daardoor bevredigd worden. De opdracht aan het koor gegeven om „te wederstreven hen, die ongehoorzaam zijn” beantwoordt dit met de verzekering: „Daar is wel geen zoo dwaas, dat hij den dood begeert.”

Onmiddellijk daarna verschijnt een wachter met de omslachtige mededeeling, dat hij het niet helpen kan en het niet weet en het nog moet vertellen ook, dat iemand 't lijk begraven heeft. De koning bedreigt de wachters met de ergste straf, als ze den dader niet opsporen en de man verdwijnt met deze woorden, tot 't koor gericht:

„k Hoop zeer, dat hij gevonden worde. Maar of hij
Gegrepen wordt of niet, want dat is al naar 't valt,
In geen geval zult gij mij hier nog weder zien.
Want nu ik tegen hoop en vast verwachten in
Behouden ben gebleven zeg ik: God zij dank.”

In vier strophen bezingt dan het koor de geweldige krachten, die in den mensch schuilen, krachten ten goede en ten kwade.

Na dit lied — één der schoonste van Sophocles' reien — verschijnt de wachter opnieuw. Hij voert Antigone mee.

„Hier hebben wij degene, die de daad bedreef.
Wij vingen bij 't begraven haar. Waar is de vorst?“

En uit tot hem zijn vreugde mét zijn weemoed in deze woorden:

„Gewillig gaf zij toe.
Wat tot mijn blijdschap was, maar ook tot mijn verdriet.
Want zelve aan een groot gevaar ontkomen zijn
Is heerlijk, maar om onze dierbaren in 't verderf
Te moeten storten, dat is smartlijk. Toch kan ik
't Zoo zwaar niet nemen als mijn eigen zelfbehoud.“

De koning is onthutst. Dit had hij niet verwacht. Dus niet heime-
Ujk-medeplichtigen of medestanders van den landverrader Poly-
neikes hebben hem begraven, zooals de koning dacht, maar Anti-
gone, de edele, fiere prinses, voor wie allen hoogachting gevoelen.
Een zware beproeving wacht den koning, de bestraffing van Anti-
gone, de verloofde van zijn zoon. Een ontkenning kan hij niet ver-
wachten; het bevel moet zij geweten hebben; berouw zal ze niet
toonen, vergiffenis niet vragen. Hij moet dus de doodstraf voltrek-
ken: zijn koninklijke eer en trots is er mee gemoeid. Antigone be-
kent de overtreding, maar erkent geen schuld. Haar geringschatting
van 's konings autoriteit tegenover haar eigen geweten verhoogt nog
diens verbittering; haar gelatenheid en kalm aanvaarden van de
straf doen zijn machteloze woede tot redeloosheid stijgen.

KREON. Gij daar, gij die uw hoofd ter aard gebogen houdt,
Erkent gij of ontkent gij, dat gij 't hebt gedaan?

ANT. 'k Erken 't gedaan te hebben. Ik ontken het niet.

KREON (*tot den wachter*). Scheer jij je weg en ga, waarheen 't je lust
[te gaan,

Van deze zware schuld ontheven en bevrijd.

(*tot ANTIGONE*). En gij, vertel me, niet langdradig, kort en goed,
Wist ge dat afgekondigd was, dit niet te doen?

ANT. Ik wist. Hoe zou ik niet? Het was toch openbaar!

KREON. En toch hebt gij 't gewaagd deez' wet te overtreen?

ANT. Het was toch Zeus niet, die 't mij afgekondigd had.

Ook Dike niet, die woont bij d'onderaardsche goón,
Heeft zulke wetten onder menschen ingesteld.

Ook dacht ik uw bevelen niet van zooveel kracht,

Dat gij d'onwankelbare, ongeschreven wet

Der goden, stervling zijnde, overtreden koridit.
 Want niet slechts nu en gister, eeuwig leven zij,
 En geen weet, sinds wanneer zij hier verschenen zijn.
 En nooit zou 'k bang voor d'euvelmoed van eenig man,
 Voor schending hiervan boeten willen bij de goôn.
 Te zullen sterven wist ik. Hoe toch zou ik niet?
 Ook als gij 't niet vooraf verkondigd had. En als
 'k Zal sterven voor mijn tijd, welnu, winst noem ik dat.
 Want wie als ik hier leeft in menigvoude ellend,
 Hoe zou het sterven die niet brengen louter winst?
 En daarom is 't voor mij, valt mij dit lot ten deel,
 Geen smart. Maar als ik ooit geduld had, dat de zoon
 Van mijne Moeder waar gestorven zonder graf,
 Dan zou 'k smart lijden. Hierdoor word ik niet gekrenkt.
 En als 't u nu soms toelijkt, dat ik dwaasheid doe,
 Is 't moog'lijk dwaasheid slechts in de oogen van een waas.

KOOR. Hoe toont, geboorn uit stalen Vader, zich van staal
 Het Kind. Te wijken weet ze niet voor dreigend kwaad.

KREON (*tot het koor*). Maar weet, voorwaar, dat al t' onbuigzaam
 [harde trots

Het diepste komt ten val, en dat het allersterkst
 Gegloeide ijzer, 't zeerste in de vlam verhard,
 Het eerst verbrijzeld en gebarsten men zal zien.
 Met korten teugel weet ik, dat men temmen moet
 d'Onstuim'ge paarden. Hem, die onder andren staat
 Is het niet toegestaan te dragen 't hart zoo hoog.
 En deze wist te wel, dat z'overmoedig was,
 Toen zo vertreden ging de voorgeschreven wet.
 En toen ze 't had gedaan, was 't tweede euvelmoed
 Hierop te snoeven en te lachen na de daad.
 En nu ben ik geen man, maar zij hier is de man,
 Als deze aanmatiging van haar blijft ongestraft.
 Al is ze 't kind van mijne zuster, waar' ze 't nauwst
 Aan mij verwant van mijn geheele maagschap ook,
 Zij zelf en ook haar zuster zullen niet ontgaan
 Den zwaarsten dood. Want deze andre eveneens
 Verklaar ik schuldig aan 't beramen van dit graf.
 Roep haar terstond! Want 'k zag haar in 't paleis zoo juist,
 Verbijsterd en haar geest te meest'ren niet bij macht.

Het hart verraadt het eerst als pleger zich van daad,
Die heimlijk, tegen 't recht, in 't duister wordt beraamd.
'k Haat echter 't meeste een, die op het kwaad betrapt,
Dit kwade dan ook nóg als schoon voorstellen wil.

ANT. Wilt ge nog meer dan dooden mij, nu 'k ben gevat?

KREON. Neen, anders niets. Dit hebbend, heb ik al wat 'k wil.

ANT. Wat talmt ge dan? Daar van uw woorden immers geen
Mij welgevallig is, en 't nimmer moge zijn!
En 't mijne ook natuurlijk u mishagen moet.
Wat doende echter had 'k mij ooit roemrijker roep
Verworven, dan door dreigen broeder in het graf
Te leggen? Dat dit allen welgevallig is,
Zeiden u dezen hier, als vrees hun mond niet sloot.
Maar koningsmacht heeft naast veel ander voordeel ook,
Dat 't staat aan haar te doen en spreken, wat zij wil.

KREON. Van de Thebanen hier, ziet gij alleen dit zoo.

ANT. Ook dezen zien 't zoo, maar voor u versaat hun tong.

KREON. Gij schaamt u dus niet, als ge anders denkt dan zij?

ANT. Die van hetzelfde bloed zijn, eeren, is geen schand.

KREON. Is dan, die door hem viel, niet ook van 't zelfde bloed?

ANT. Van zelfden Vader uit dezelfde moederschoot.

KREON. Hoe pleegt ge eeredienst dan, die hem krenken moet?

ANT. Dat de gestorv'ne niet aldus getuigt, ben 'k wis.

KREON. Als hem en dien vervloekte g'eert gelijkerwijs?

ANT. 't Was niet zijn slaaf; zijn broer, die omgekomen is.

KREON. Die 't land verwoesten wou! En d'ander streed ervoor!

ANT. Maar Dood verlangt voor allen toch gelijke wet.

KREON. Neen, d'eedie deelt niet met d'oneedie 't zelfde lot!

ANT. Wie van ons weet, of dit blijft gelden daar benee?

KREON. Maar de gehate wordt nooit — stierf hij ook — bemind.

ANT. Niet mee te haten, mee te minnen is mijn aard.

KREON. Ga naar beneen dan, als gij minnen moet. Bemin
Hen daar! Zoolang ik leef, stelt hier geen vrouw de wet.

KOOR.

Daar treedt uit de poort Ismene aan,
Om 't lot van de zuster, zoo innig-geliefd,
De oogen beneveld van tranen, misvormend
't Hoogroode gelaat,
Bevochtend de lieflijke wang.

VORIGEN, ISMENE.

- KREON. Gij, die als adder weggedoken in mijn huis,
 Mij uitzoogt heimelijk — en ik begreep niet, hoe 'k
 Een dubbel onheil voedde, dreigende mijn troon —
 Welaan, zeg mij: ook gij, bekent gij aan dit graf
 Te hebben deel, of kunt gij zweren:,, 'kweet van niets.'”
- ISM. Ik heb begaan de daad — tenminste als zij 't beaamt —
 'k Heb mede deel eraan en mede draag 'k de schuld.
- ANT. Neen, dit staat de Gerechtigheid niet toe, daar gij
 Niet hebt gewild, noch ik u maakte deelgenoot.
- ISM. Maar in uw ongeluk en jammer schaam 'k me niet
 Mezelve lotgenoot te maken van uw leed.
- ANT. Wier daad 't is — weten Hades en de doón benee.
 De liefde, die met woorden mint, heb ik niet lief.
- ISM. Ach, zuster, acht me niet onwaardig om met u
 Te sterven en te wijden onzen doode aldus.
- ANT. Sterf niet met mij gezaam'lijk en noem 't uwe niet,
 Wat gij niet aangeraakt hebt; één dood is genoeg.
- ISM. Welk leven is mij lief nog, als gij mij verlaat?
- ANT. Vraag 't Kreon, want om hem hebt g'u bezorgd gemaakt.
- ISM. Wat kwelt gij mij hiermee? Daar 't u toch zelf niet baat?
- ANT. Het smart mij immers zelf, dat ik u hoonen moet.
- ISM. Wat kan ik dan toch nu tenminste u helpen nog?
- ANT. Red gij uzelf; 'k misgun u het ontkomen niet.
- ISM. Wee mij, rampzaal'ge! Mag 'k niet deelen in uw lot?
- ANT. Gij immers koost te leven, maar te sterven ik.
- ISM. Maar toch op gronden, die 'k u niet verzwegen heb.
- ANT. Gij dacht uw handlen juist te zijn en ik het mijn.
- ISM. In waarheid is toch voor ons bei de schuld gelijk.
- ANT. Ach, wees getroost; gij leeft, mijn ziel is alreeds lang
 Gestorven, dat zij nog slechts dooden helpen kan.
- KREON. Van deze beide meisjes heeft de een daarnet
 't Verstand verloren, d'andre ontbrak 't al van geboort.
- ISM. Gij weet, o. Heer, 't verstand — moog' 't aangeboren zijn —
 Blijft ons in 't kwaad nooit bij, maar het slaat op de vlucht.
- KREON. Als 't uwe deed, toen gij u schaarde! bij het kwaad.
- ISM. Hoe zou 't mij moog'lijk zijn te leven zonder haar?
- KREON. Zeg niet van „zou”, want zij bestaat alreeds niet meer.
- ISM. Wilt gij de bruid dan dooden van uw eigen zoon?

KREON. Daar zijn nog andre akkers, die men ploegen kan.

ISM. Maar nimmer vindt gij twee, die pasten zoo tezaam.

KREON. 't Kan zijn, maar slechte vrouwen voor mijn zoons ver-
[foei 'k.

ANT. O, liefste Haemon, hoe smaadt u uw vader daar.

KREON. Meer dan genoeg van U en van uw huwelijk nu.

Koor. Gij wilt dus d'eigen zoon van haar berooven gaan?

KREON. Niet ik, 't is Hades, die dit huwelijk belet.

Koor. Het is naar 't schijnt, vaststaande, dat zij sterven zal.

KREON. Bij u en mij! En nu, geen langer toeven, maar

Voert ze naar binnen, slaven, en van nu af aan

Zijn zij gevangen en niet vrijgelaten meer.

Want immers ook de moedigsten slaan op de vlucht,

Wanneer ze Hades zoo nabij hun leven zien.

(Antigone en Ismene af.)

Alkmaar.

J. HEMELRIJK en

MARIE W. VOS.

The Woman of Andros

Thomton Wilder is een zeldzame vogel in de Amerikaansche literatuur. Temidden van hen, die het huidige Amerikaansche leven uitbeelden, staat eenzaam deze fijnzinnige geest, de 33-jarige auteur van het in Amerika zoo veel gelezen, bekroonde en reeds verfilmde werk: „The Bridge of San Luis Rey.” Deze jeugdige Amerikaan, die sterk Europeesch georiënteerd is en doordrongen van de Fransche en Latijnsche geest, ontleent de motieven en personen voor zijn romans bij voorkeur aan het verleden. Men kan hem in dit opzicht vergelijken met zijn landgenoot John Erskin. Maar de wijze, waarop beiden het aan de oudheid ontleende motief behandelen is geheel verschillend. John Erskin kiest oude, maar bekende verhalen om er zijn nieuwe ideën aan op te hangen; zoo dient hem de geschiedenis van Adam en Eva om over liefde en huwelijk te filosoferen; in *The Private Life of Helen of Troy*, waaraan Dr. ALMA in de eerste jaargang van *Hermeneus* (pg. 17) een bespreking wijdde, toont hij de altijd triomf eerende macht van de schoone vrouw en hare liefde.

Wilder daarentegen diept weinig bekende en bijna vergeten figu-

ren uit hun stilte op en weet hun weer nieuw leven in te blazen door U de wereld, waarin deze figuren geleden en gestreden hebben in scherpe trekken klaar en helder voor oogen te stellen; en vervolgens wekt hij Uw belangstelling op voor zijn personages door U te laten gevoelen, dat de conflicten, die zich in het leven van deze menschen manifesteerden in wezen tevens de onze zijn, en dat in den loop der tijden kleeding, gebruiken en omstandigheden veranderen, maar de mensch met zijn nooden dezelfde blijft.

Duidelijk komt dit uit in zijn laatste roman „The Woman of Andros”, waarvan de gegevens ten deele ontleend zijn aan de Andria van Terentius.¹

De Andria van Terentius speelt te Athene en vangt aan met een gesprek tusschen den Athener Simo en zijn vrijgelatene, waarin Simo vertelt, dat op dien dag het huwelijk bepaald was van zijn zoon Pamphilus met de dochter van den Atheenschen burger Chremes. Benige dagen van te voren was er echter een kink in de kabel gekomen door den dood van Chrysis, die uit Andros naar Athene verhuisde (regel 72) uit armoede en tengevolge van de onverschilligheid van haar verwanten; een vrouw van bijzondere schoonheid en in de bloei van haar leven. In het begin had zij een eenvoudig en zwaar leven geleid en had zij geleefd van het wolspinnen, maar later had zij zich overgegeven aan genoegens en de liefde der mannen gediend. Bij den dood van deze Chrysis toonde Pamphilus groote droefenis; maar bij haar begrafenis bleek, dat zijn deelneming minder Chrysis zelf gold, dan wel de zuster van deze, de bescheiden en liefvallige Glycerium (*hinc iliae lacrimae, haec illast misericordia*). Want als de doode op de brandstapel gelegd is, nadert Glycerium de vlammen blijkbaar met de bedoeling, zich bij het lijk van haar zuster te laten verbranden. Op dat oogenblik snelt Pamphilus te voorschijn, neemt haar in zijn armen en roept uit: „Mijn Glycerium, wat doe je? Waarom wil je jezelf dooden?” Vol vertrouwen valt zij in zijn armen en het was voor allen duidelijk, dat ze elkaar reeds lang beminden. Den volgenden dag kwam Chremes zich bij Simo beklagen over de choquerende gebeurtenis en verklaarde, dat hij, aangezien Pamphilus blijkbaar Glycerium als zijn vrouw beschouwde, weigerde zijn dochter aan Pamphilus te schenken. Hiermede is de expositie

¹ The Woman of Andros. Uitgave Longmans, Green & Co., London 1930. De Andria van Terentius, die in 166 v. Chr. werd opgevoerd, berust weer op twee blijspelen van Menander, nl. de Ἀνδρία en Περικθία.

van het stuk gegeven. Ofschoon Chremes de hand van zijn dochter geweigerd had, fingeert Simo toch, dat er voorbereidingen voor de bruiloft gemaakt worden, om hiermee Pamphilus in het nauw te drijven en tot een bekentenis te dwingen. Davus, de slimme slaaf, die van alles op de hoogte is, raadt Pamphilus aan om in schijn toe te stemmen, om daardoor het plan van Simo te verijdelen. Maat het loopt anders dan Davus denkt; want als Simo de toestemming van Pamphilus heeft, weet hij Chremes te overtuigen, dat Pamphilus met Glycerium, het meisje van Andros, gebroken heeft en gaarne met de dochter van Chremes wil trouwen, zoodat Chremes thans ten tweede male zijn toestemming geeft. Nu is de situatie hopeloos voor Pamphilus, die den slaaf Davus hierover heftige verwijten doet (regel 615—625). Maar Davus grijpt een drastisch middel aan: hij zorgt, dat Mysis, de dienaar van Glycerium, den pasgeboren zoon van Glycerium en Pamphilus voor de oogen van Chremes brengt; hij laat Mysis de geheele zaak onthullen voor Chremes en houdt zichzelf buiten schot. Thans weigert Chremes be-
 list zijn dochter aan Pamphilus ten huwelijk te geven. Simo is woedend en laat den slaaf Davus in boeien slaan. Dan verandert plotseling de situatie. Als een *deus ex magina* verschijnt een vreemde-
 deling door wiens getuigenis Glycerium een dochter van Chremes blijkt te zijn. Voor het huwelijk van Pamphilus en Glycerium be-
 staat thans geen enkel beletsel meer en zoo wordt Chremes toch de
 ^schoonvader van Pamphilus, zij het ook door een andere dochter dan hij zich aanvankelijk voorgesteld had. En het stuk eindigt met uitsluitend verheugde gezichten; zelfs de dochter van Chremes, die door Pamphilus versmaad was, verheugt zich, in het vooruitzicht dat ze de vrouw zal worden van Charinus, die zich in het geheele stuk een vurig rivaal van Pamphilus betoond heeft.

Bij den Amerikaan Wilder is de opzet geheel anders en is er geen „happy end”. De roman — niet voor het tooneel of in dialoogvorm geschreven — eindigt met den dood van Glycerium en haar pas geboren kind in het huis van Simo. Zij sterft niet als een Atheensche, als de dochter van Chremes, maar als „the woman of Andros.” Wilder heeft nl. weggelaten of gewijzigd wat hem bij Terentius geforceerd aandeed of naar zijn meening op den modernen lezer verwarrend zou werken. Zoo heeft hij geëlimineerd de figuur van den sluwen, intrigeerenden slaaf Davus, die ons boeit en vermaakt bij Terentius door het balanceeren met zijn vernuft en de waarheid,

door zijn altijd gereede slagvaardigheid in het antwoorden, door zijn onuitputtelijkheid in het bedenken van uitvluchten en listen en door de droogkomieke manier, waarop hij anderen voor zijn listen laat opdraaien, als het verkeerdt gaat. Kostelijk humoristisch is b. v. de scène (regel 745—790), waarin hij de dienaars van Glycerium aan Chremes het geheim van de baby laat vertellen en zichzelf buiten schot' houdt.

De figuur van den slaaf, omdat diens bijzondere positie in de oudheid voor den doorsneê-lezer van den tegenwoordigen tijd niet gemakkelijk te begrijpen is, heeft Wilder weggelaten en andere op het tweede plan gebracht; op het eerste plan staan bij hem: Chrysis, Glycerium, Pamphilus en Simo.

Met bijzondere liefde heeft Wilder de Chrysis-figuur geteekend. Sterk domineert zij in den roman, terwijl zij bij Terentius zelf niet optreedt en slechts schematisch geschetst is. Wilder toont ons deze vrouw in haar eenzame grootheid temidden van de burgerlijke vrouwen van het eiland Brynos in de Aegeïsche zee; een grootheid, waarvoor zelfs Simo, de ongekroonde Koning van het eiland en machtige handelaar, zich buigt in het besef van zijn minderheid. Wilder laat ons navoelen de ijzige kilte, die er moet geweest zijn om believen van deze schoone, begaafde en beschaafde vrouwen, die uit hun eigen omgeving gerukt, in een vreemde en vijandige wereld wel de mannen wisten te betooveren en bekoren, maar de jaloezie en de vijandschap der vrouwen moesten duchten en uitgesloten waren van het gemeenschapsleven en het volle burgerrecht misten. Ontroerend is haar hunkeren naar liefde en aanhankelijkheid, die haar doet besluiten haar huis te vullen met arme verschoppelingen, die zij haar „schaapjes” noemde; en prachtig weergegeven is de makkende houding, die deze letterlijke en figuurlijke schipbreukelingen tegenover hun beschermster langzamerhand gaan aannemen. Eer weemoedige klaarte is er bij het sterven van deze vrouw en bij haar begrafenis heerscht of groote droefenis of blijdschap, omdat de aanleiding tot moreele verwildering van de jeugd van het eiland thans weggenomen is. Het is ook de verdienste van Wilder, dat hij de vrees voor deze vrouw en de vreugde bij haar verscheiden aannemelijk gemaakt heeft.

Op het tweede plan komt bij Wilder de zuster van Chrysis, de liefvallige Glycerium. Wilder schetst de angstvalligheid, waarmee zij door haar zuster Chrysis in haar huis wordt verborgen voor de oogenvan de eilandbewoners, opdat zij niet, evenals Chrysis zelf, een

hetaire wordt. De hunkering naar het leven drijft haar echter naar buiten en zoo ontstaat de liefdesverhouding met Pamphilus, die ten slotte haar lot bezegelt.

Pamphilus, die bij Terentius een angstige jonge man is, die den slaaf Davus nu eens met bestraffing dreigt, dan weer als een hulpeloos kind om den steun van zijn vindingrijkheid bedelt; die óf zijn vader tracht te bedriegen, óf zich in geheele onderwerping aan zijn voeten neerlegt, deze Pamphilus groeit bij Wilder uit tot een zuiver naar binnen gekeerde persoonlijkheid, die „iets van een priester in zich heeft” en bijna verkwijnt door het innerlijk conflict tusschen zijn liefde voor Glycerium en het besef van zijn onmaatschappelijke daad, met de daaraan verbonden misprijzing van den kant zijner ouders en de eilandbewoners.

Zooals Wilder deze figuur gesublimeerd heeft, zoo verliest de vader Simo bij Wilder veel van zijn hardheid en ongevoeligheid, als een man bij wien in potentie de sereniteit van Pamphilus aanwezig is, maar nooit tot volle ontwikkeling is gekomen; bij wiens zakelijkheid en conventionaliteit toch op enkele momenten de goedheid doorbreekt, die zich o. a. manifesteert in de on-grieksche handelwijze om Glycerium bij zich in huis te nemen.

Kan men dus de verdieping van de karakters en scherpte van psychologische ontleding bij Wilder bewonderen, we missen bij hem echter de Italische levendigheid, de geestige korte vragen en antwoorden, de spanning van een situatie, die onoplosbaar lijkt, de verluchting en uitbundige vroolijkheid als de puzzie tot ieders genoegen is opgelost. Zoo kunnen wij in Terentius en Wilder geheel verschillende kwaliteiten bewonderen en is, naast het vroolijk spel van Terentius, de lezing van Wilders „The Woman of Andros” een fijn en subtiel genoegen.

H. K.

De huisfilosoof of huisleraar

I.

Het is een algemeen bekend feit dat in de laatste eeuwen van de Romeinse Republiek en in de Keizertijd rijke, deftige Romeinen, die zelf zich met letterkundig werk bezig hielden, onder hun slaven dikwijls iemand hadden van grote ontwikkeling, die hen daarbij hielp, hen voorlas, voor hen kopieerde, uittreksels maakte, stof verzamelde, kortom dat werk deed, dat ook nu wel

voor sommige geleerden door een assistent of particulier secretaris wordt gedaan. Zo had Cicero een trouwe hulp in zijn slaaf Tiro, Crassus in Apollonius. Cicero vertelt zelf van een zekere Cn. Aufidius die Geschiedenis schreef, hoewel hij blind was; hij moet daar dus een dergelijke hulp bij gehad hebben. Dezelfde personen zijn zeker dikwijls ook als gouverneurs van de kinderen van den huize opgetreden.

Deze betrekkingen werden in groot aantal door Grieken bekleed, die in deze eeuwen, toen Griekenland ekonomies steeds achteruitging, in menigte hun land verlieten om elders een bestaan te vinden. Dit kon des te beter omdat het onderwijs in Griekse taal en letterkunde ook in de deftige Romeinse huisgezinnen een belangrijk deel van het gehele onderwijs uitmaakte. Ze zijn dus in dit opzicht te vergelijken met de Franse goevemeurs die vroeger veel in deftige Hollandse gezinnen werden aangetroffen.

Het waren dus niet alleen slaven, die de bovengenoemde diensten verrichtten, ookvrijemannen lieten zich bewegen een tijd lang intern bij die aanzienlijke families in dienst te treden, en toen de Romeinen, met hun aanleg voor realiteit en praktijk toch langzamerhand onder de bekoring kwamen van de wetenschap om haars zelfs wil, en vooral van de wijsbegeerte, waren het niet zelden filosofen die zij in hun huis opnamen.

Daar de filosofie in de oudheid in zake „moraal” geheel vervulde wat bij ons de taak v. d. godsdienst is, kan men zulk een huisfilosoof ook vergelijken met een particuliere biechtvader, een huisabbé, zooals ze vroeger vooral in Frankrijk in de voorname familiën leefden. Toen dit in de Romeinse grote wereld in werkelijk degelijke en ontwikkelde gezinnen begonnen was, maakte zich de mode en de bluf van deze instelling meester en meenden al spoedig rijke parvenu's, die om ware ontwikkeling niets gaven of er ongeschikt voor waren, dat het tot hun „standing” behoorde om er zulk een huisfilosoof op na te houden.

Van de geweldige humbug in algemene ontwikkeling, waaraan die rijke Romeinen zich soms schuldig maakten, zijn ons verschillende staaltjes bekend. Om er maar één te noemen: Seneca vertelt van een zekere Calvisius Sabinus die wanneer hij gasten had gaarne zijn gesprek wilde kruiden met citaten van dichters, maar hij kon niets onthouden, zelfs de namen van Ulysses, Achilles en Priamus niet. Daarom liet hij verschillende slaven, de één de hele Homerus, een

tweede Hesiodus, een derde de lyrici uit het hoofd leren, en die moesten dan vlak bij hem zitten om hem citaten voor te zeggen als hij ze nodig had, maar zelfs dan bleef hij dikwijls midden in een regel steken.

Het spreekt van zelf dat voor een waarlik beschaafd en ontwikkeld man het verblijf bij zulk een familie een ware kwelling moest zijn. Toch waren er onder de over het algemeen arme Griekse geleerden blijkbaar verscheidenen, die zich door het vooruitzicht van een gemakkelijk en rijk leven en goede verdiensten er toe lieten verleiden zulk een post van huisfilosoof aan te nemen.

Van Lucianus, de Griekse Satiricus uit de tweede eeuw na Christus, die in de toestanden van zijn tijd onder de schone uiterlijke schijn zo goed de innerlike voosheid en lelikheid waarnam, is een voordracht over dit onderwerp overl in de vorm van een brief aan een zekere Timocles, een niet meer jonge vriend, die blijkbaar er sterk over denkt om op bovengenoemde manier bij een rijk Romeins gezin in dienst te treden, en die hij dit tracht te ontraden door de schildering van al de nare teleurstellingen die er mee gepaard plegen te gaan. Lucianus kent ze wel niet uit eigen ondervinding, maar hij heeft er genoeg van anderen over gehoord om er over te kunnen oordelen. Hij schrijft aan een filosoof, maar hij heeft met zijn verhaal ook alle interne taalleraren, muzikleraren en redenaars op het oog. Hij verklaart bij voorbaat dat niet alleen de werkgevers in dit geval schuldig zijn, maar ook de werknemers, en dat hij hen dus niet sparen zal omdat zij zich zulk een slavernij laten welgevallen; de door hen opgegeven verontschuldigungen zijn vaak ongemotiveerd, vaak ook gehuicheld, daar het dikwijls zucht naar weelde en genot is die hen drijft, of de zucht om gezien te worden in gezelschap van de groten der aarde.

En nu de moeilijkheden, reeds vóórdat men aangenomen is. Eerst moet je al dikwijls moeite doen om meneer te spreken te krijgen, daar de mensen zich in zijn antichambre verdringen. De portier moet een fooi hebben, anders onthoudt hij je naam niet, je moet je kleden boven je financiëele krachten en daarvoor de kleuren kiezen die in mijnheers' smaak vallen. Als eindelijk zijn aandacht op je gevallen is, volgt er een soort van examen of je wel op de hoogte bent; dat is voor de rijke heer, die natuurlijk geprezen en gevleid wordt, geen

¹ De titel van dit stuk is Περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων.

onaardig tijdverdrijf maar voor je zelf heb je het gevoel of je hele toekomst op het spel staat, want als je door hem wordt af gekeurd, zul je ook nergens anders terecht komen. Je moet je op duizend verschillende punten laten onderzoeken, benijdt je medesollicitanten, meent in alle opzichten te kort te schieten, kijkt zijn gezicht strak aan, waant je zelf verloren als hij de neus optrekt voor iets dat je zegt, maar bent blij en vol hoop als hij lachend toeluistert. En stel je nu eens een man met een zware baard of grijs haar voor, die geëxamineerd wordt. Intussen wordt je hele voorafgaande leven nagegaan, en als een burger of burgerman die het land aan je heeft en ondervraagd wordt, allerlei leliks van je zegt, dan houden ze dat voor uitgemaakt, maar als allen goed van je spreken, dan vinden ze dat verdacht en houden het er voor dat ze omgekocht zijn. Maar gesteld hij is tevreden over je antwoorden, ook mevrouw heeft geen bezwaren, en de rentmeester heeft er niets tegen: je bent dus aangenomen en de koning te rijk. Maar nu moet er dan ook een aardig salaris voor je worden bepaald, dat geregeld uitbetaald wordt, en moetje een geëerd en gemakkelijk leventje hebben.

Maar daaraan ontbreekt veel! Om dan maar met de eerste maaltijd te beginnen, die je waarschijnlijk bijwoont als inwijding in het toekomstige samenleven.

Eerst komt er een voorname dienaar je uitnodigen, die je gunstig moet stemmen door hem wat in de hand te stoppen; op zijn minst een rijksdaalder — om geen onhandige indruk te maken; dan maakt hij wel complimenten en zegt: „Zou ik dat van u aannemen? De hemel beware me!” maar ten slotte laat hij zich toch met een brede grijnslach overhalen.

Ge haalt dan een schoon pak te voorschijn, neemt een bad, maakt zo goed mogelijk toilet, en gaat er heen, bang om vóór de anderen te komen, want dat is burgerlik, even als het onaangenaam is om het laatst te komen.

Ge neemt dus het juiste midden daartussen in acht, wordt heel beleefd ontvangen en krijgt een plaats dicht beneden de rijke heer des huizes met een paar van zijn oude vrienden. Je bent voor alles in bewondering, als of je het paleis van Zeus bent binnengetreden, en opgewonden bij alles wat er gebeurt; want alles is je vreemd en onbekend. De bediening kijkt naar je en ieder der aanwezigen bespiedt wat ge zult gaan doen, en dat is de gastheer ook niet onverschillig, maar hij zegt aan enigen van de slaven op te letten of je soms

dikwijls steelsgewijze naar zijn vrouw kijkt; en het gevolg van de gasten, die zien dat je versted staat bij het ongewone van wat er gebeurt, spot over je, daar ze dit als bewijs beschouwen dat je nog nooit bij iemand anders gedineerd hebt, zodat je natuurlijk zweet van verlegenheid en als je dorst hebt niet te drinken durft vragen, om niet de indruk te maken van een drinkebroer te zijn, en wanneer er verschillende schotels voorgezet worden op een zekere volgorde berekend, niet weet waar je het eerst of in een volgende plaats je hand moet uitsteken; je zult dus naar je buurman moeten kijken en hem navolgen, en zo de volgorde van het diner leren. Je bent vol van indrukken en denkt medelijdend over jezelf, dat je in je nietigheid je nog verbeeldt te leven, en tegelijk denk je aan het benijdenswaardig leven dat je tegemoet gaat. Dan komen de toasten en de gastheer vraagt een grote beker en drinkt op de toekomstige leraar. En terwijl je die toast aanneemt, weet je niet dat je zelf ook iets moet antwoorden, en laadt daardoor de schuld op je van geen manieren te kennen. Maar de anderen zijn jaloers, wat ze al waren van wege je ereplaats, en ze zeggen tegen elkaar: „Voor die Grieken staat Rome toch maar alleen open; wat is het nu eigenlijk waarom ze boven ons gekozen worden? Miserabele frases"! En een ander zegt: „Zie je wel hoeveel hij drinkt en hoe gulzig hij opeet wat hem voorgezet wordt? Een hongerlijder zonder manieren! Hij heeft nooit anders dan in de droom wittebrood gegeten, en nooit faisant, waarvan hij voor ons alleen de beentjes heeft overgelaten." Maar een ander zegt: „Jullie bent dwazen: binnen nog geen vijf volle dagen zul je hem net zo horen klagen als wij; nu is hij geëerd en wordt hem oplettendheid bewezen, net als aan nieuwe schoenen; maar als hij vaker betreden en door de modder bespat is, zal hij ellendig onder het bed gegooid worden, vol luizen, net als wij."

Deventer.

J. BERLAGE.
(*Wordt vervolgd.*)

Eigengereidheid der Jeugd

Voor VIc.

Klachten over de Jeugd, over haar ongehoorzaamheid, haar gebrek aan eerbied voor ouders, aan volgzaamheid, aan onderworpenheid vullen reeksen opstellen van moderne paedagogen in tijdschrift en dagblad.

Het heet een teeken des tijds en men zoekt naar de oorzaak om des te gemakkelijker een onfeilbaar geneesmiddel te vinden.

Zij het een teeken van dezen tijd — een nieuwigheid is deze gewraakte opstandigheid niet.

Bij Livius XXVI 22 lezen wij een verhaal: er moesten in 211 voor Chr. consuls gekozen worden. Door de gunst van het lot was de Centuria Voturia, en wel de afdeeling der iuniores, als praerogativa aangewezen; zij mocht dus het eerst stemmen, de uitslag van deze stemming werd publiek gemaakt en het gebruik had geleerd, dat de kans zeer groot was, dat de candidaat, door de praerogativa uitverkoren, ook door alle andere afdeelingen aangewezen werd. Titus Manlius Torquatus kwam uit de bus; hij was bij de stemming aanwezig; toen hij zijn naam hoorde afroepen, begaf hij zich naar de verhooging, waarop de consul zat, die de verkiezing leidde en vroeg, of hij even iets zeggen mocht. Vol spanning wachtte de menigte af, wat de pas gekozen op het hart had. Torquatus vroeg den consul de centuria iuniorum te gelasten opnieuw te stemmen; hij kon de keuze niet aannemen, omdat hij aan een oogziekte leed. „Onbeschaamd is de stuurman en de legeraanvoerder, die, als hij alles door andermans oogen moet doen, eischt, dat hem andermans leven en bezit ter besturing toevertrouwd wordt. Moge het U dus gevallen de iuniores der Centuria Voturia opnieuw te laten stemmen en mogen zij bij de consulskeuze denken aan den huldigen oorlog in Italië en aan den gevaarlijken toestand van den Staat. Zijn ooren zijn nauwelijks tot rust gekomen van het geraas en het kabaal der vijanden, die nog maar weinig maanden geleden voor de muren van Rome alles in rep en roer brachten.”

Toen de iuniores allen tegelijk hem toeriepen, dat zij hun stemmen niet zouden wijzigen en denzelfden opnieuw tot consul zouden kiezen, antwoordde Torquatus:

„Dan zal ik als consul Uw gedrag niet kunnen goedkeuren, zoomin als gij mijn regeering zult kunnen verdragen: bedenkt, dat er een oorlog met de Carthagers in Italië en dat de aanvoerder der vijanden een Hannibal is!”

Het gezag van Torquatus maakte indruk, ook de bijval, waarmee de omstanders zijn woorden begroetten; de iuniores verzoeken den consul de afdeeling der seniores — die van 45 jaar en ouder — te ontbieden; zij wilden met de oudere leden van de centuria overleg

plegen en dan opnieuw gaan stemmen. De consul voldeed aan het verzoek der jeugd en na een geheime conferentie met de seniores, waartoe blijkbaar ook hun oudere familieleden behoorden, kiezen zij tot consul Marcellus Claudius en Marcellus Valerius. De overige centuriae brachten op dezelfde hun stem uit, zoodat deze gekozen werden.

Tot zoover het verhaal.

Waarbij Livius het volgende aanteekent.

¹ „Men spotte nu vrij met hen, die al wat oud is bewonderen. Wanneer er ergens een ideaal-staat van wijzen gevonden wordt, waarvan de geleerden eerder droomen dan dat zij hem kennen, dan zou ik niet gelooven, dat daar de leiders ernstiger kunnen zijn en krachtiger in het bedwingen van hun lust tot heerschen of de groote massa beter geaard.

Dat echter een afdeeling iuniores hun oudere familieleden om raad gevraagd heeft, wien zij de regeering door hun stem moesten opdragen, lijkt mij ternauwernood waarschijnlijk, gezien, dat het gezag van ouderen over hun kinderen ook in dit geslacht bijna niets of heelemaal niets beteekent.”

„In dit geslacht” — in hoc saeculo — slaat op den tijd van Livius zelf; hij heeft geleefd 59 v.—17 n. Chr., wanneer hij nu precies dit 26^e boek geschreven heeft, weet men niet; het doet er ook niet toe; het is de tijd na den slag bij Actium, die in 31 v. Chr. aan de burgeroorlogen een einde gemaakt en Octavianus de alleenheerschappij bezorgd heeft, met een jeugd, die ook na-oorlogsch heeten kan, al moet men den invloed van dien oorlog niet te lang rekken.

Opmerkelijk in dezen passus is behalve dan de ongehoorzame jeugd, ook de schimp, waarmee kort en goed de droomers van een ideaal-staat afgemaakt worden. Livius is nuchter en zijn oordeel is kritisch: hij gelooft niet aan een ideaal-staat der fantasten — maar hij gelooft evenmin, dat in vroeger dagen de wereld beter was dan in zijn tijd. En ook niet de jeugd.

E. S.

¹ Eludant nunc antiqua mirantes: non equidem, si qua sit sapientium civitas, quam docti fingunt magis quam norunt, aut principes graviore temperantioresque a cupidine imperii aut multitudinem nefius moratam censam fieri posse. Centuriam vero iuniorum seniores consulere voluisse, quibus imperium suffragio mandaret, vix ut veri simile sit, parentium quoque hoc saeculo vilis levisque apud liberos auctoritas fecit.